

Gdańsk 2025, nr 52

Silke Pasewalck

Federalny Instytut Kultury i Historii Europy Wschodniej, Oldenburg/
Bundesinstitut für Kultur und Geschichte des östlichen Europa, Oldenburg

Literatura i współdzielone dziedzictwo.
Koncepcja i odmiany tekstów na przykładzie powieści
Sabriny Janesch i Olgi Tokarczuk

<https://doi.org/10.26881/sgg.2025.52.06>

Współdzielone dziedzictwo to we współczesnej literaturze niemieckojęzycznej oraz w literaturach słowiańskich temat żywo obecny już od dobrego ćwierćwiecza. Koncepcję tę, pierwotnie wypracowaną w dziedzinie konserwacji zabytków, można zastosować w interpretacjach literatury i powiązać z dynamicznymi koncepcjami pamięci, jakimi operują literaturo- i kulturoznawcy. Na przykładzie powieści Sabriny Janesch *Katzenberge* (2010) i Olgi Tokarczuk *Księgi Jakubowe* (2014) w artykule przedstawiono dwie odmiany tekstów literackich traktujących o współdzielonym dziedzictwie. W obu przypadkach dziedzictwa „własne” i „obce” są ze sobą sprzężone i tworzą pełne napięcie konfiguracje.

Słowa kluczowe: współdzielone dziedzictwo, przestrzenie interferencji kulturowych, dziedzictwo kulturowe, biografia rodzinna, generacja potomków

Literature and Shared Heritage. Concept and Subforms on the Example of Sabrina Janesch and Olga Tokarczuk. Shared heritage has been a virulent subject in contemporary German-language and Slavic literature for over 25 years. The concept, which originates from the preservation of monuments, can be transferred to literature and combined with dynamic concepts of memory from literary and cultural studies. Using Sabrina Janesch's novel *Katzenberge* (2010) and Olga Tokarczuk's novel *The Books of Jacob* (2014) as examples, two sub-forms are presented. The “own” and the “foreign” heritage are interrelated each in a different way.

Keywords: Shared heritage, spaces of cultural interference, cultural legacies, family biography, postgeneration

Olga Tokarczuk w jednym ze swoich wczesnych esejów posłużyła się metaforą sąsiadów w czasie, pisząc tak: „Ludzie, z którymi dzieli się przestrzeń (nawet w innym czasie), stają się kimś więcej niż poprzednikami – są sąsiadami w czasie. Tworzy się jakiś rodzaj wspólnoty, czasem może nawet niechętniej, której jednak nie da się ani zaprzeczyć, ani po prostu unieważnić” (TOKARCZUK 2014: 163). Słowa te Tokarczuk wypowiada w odniesieniu do Dolnego Śląska, który jest, jak wiadomo, jej miejscem zamieszkania, a jednocześnie w wielu tekstach pisarki funkcjonuje jako *locus amoenus*. Opisując miejsca i krajobrazy tego regionu – Kotlinę Kłodzką, Sokołowsko, Wrocław – Tokarczuk ujawnia szczególnie zmysł wyczulony na to, co obecne i nieobecne zarazem; wydobywa na powierzchnię głęboko ukryte sensy wyobrażone w takich utworach, jak *Dom dzienny, dom nocny* (1998),

Prowadź swój pług przez kości umarłych (2009) czy *Empuzjon* (2022), by podać choć kilka przykładów¹.

Owo postrzeganie własnego miejsca zamieszkania czy też pochodzenia jako przestrzeni współdzielonego dziedzictwa – dzielonego z ludźmi różnych kultur, z dawnymi i obecnymi mieszkańcami – jako miejsca, w którym nakładają się na siebie różne warstwy kulturowe, łączy Olę Tokarczuk z innymi współczesnymi autorkami i autorami. Obecną literaturę (wspomnieniową) z obszaru niemieckojęzycznego i z Polski, ale też z innych krajów Europy Wschodniej, takich jak Czechy czy Ukraina, można dziś czytać na nowo pod kątem wspólnego dziedzictwa lub *shared heritage* (PASEWALCK 2023a). Pod tym pojęciem rozumiem dziedzictwo zarówno wspólne, jak i oddzielne (względnie: takie, które dzieli) oraz napięcie, jakie się między nimi tworzy. Jest to niejednokrotnie dziedzictwo przemilczane i sporne; we współczesnej literaturze mierzą się z nim pisarki i pisarze podchodzący do tematu na nowo i bez uprzedzeń. W jaki sposób teksty literackie mogą uwarunkować nas na dziedzictwo owych przestrzeni wzajemnie przenikających się kultur, przestrzeni naznaczonych splotem różnorodnych historii? Na ile literacka narracja jest w stanie przekazać skomplikowane dzieje przemocy, umożliwić wgląd w zapomniane warstwy kulturowe?

Współdzielone dziedzictwo to we współczesnej literaturze niemieckojęzycznej oraz w literaturach słowiańskich temat żywo obecny już od dobrego ćwierćwiecza. Jako przykład można wymienić, oprócz powieści Olgi Tokarczuk, prozę zmarłego w roku 2023 gdańskiego pisarza Pawła Huellego, szczególnie jego powieść *Castorp* (2004). Na wzmiankę zasługuje też zbiór reportaży literackich Karoliny Kuszyk *Poniemieckie* (2018), w niemieckim przekładzie zatytułowany wymownie *In den Häusern der Anderen* (2021), czyli dosłownie: 'W domach innych ludzi'. W reportażach tych Kuszyk eksploruje zjawisko „poniemieckiego” od strony historii mentalności, pytając o to, co oznacza (lub oznaczało) dla Polaków z różnych pokoleń dorastanie w cudzych domach, w otoczeniu cudzych przedmiotów. Autorka w przejmujący sposób oddaje napięcie między tym, co niesamowite², a tym, co swoje, charakterystyczne dla rzeczy i miejsc „poniemieckich”. Warto też wspomnieć powieść *Vielleicht Esther* (2014) (przekład polski: *Może Eстера*, 2015) ukraińsko-niemieckiej pisarki Katii Petrowskiej, podążającej śladem zapomnianej (względnie: zagubionej) historii żydowskiej rodziny: z Berlina wraca do rodzinnego Kijowa, udaje się do Warszawy i Kalisza, przywołuje również obraz obozu w Auschwitz. Nie można też pominąć powieści *Engel des Vergessens* (Anioł zapomnienia, 2011) i *Nachtfrauen* (Kobiety nocy, 2022) słoweńsko-austriackiej autorki Mai Haderlap, która snuje narracje oparte na wspomnieniach kilku pokoleń Słoweńców z Karyntii. Ten nurt współczesnej literatury reprezentuje też rosyjska pisarka Guzel Jachina, zwłaszcza w powieści *Aemu mou* (2018) o historii Niemców nadwołżańskich (powieść przełożono na niemiecki jako *Wolgakinder*, 2019; na polski jako *Dzieci Wołgi*, 2022). Ponadto ważną pozycję stanowi trylogia niemieckiej pisarki Ulrike Draesner o ucieczce i wypędzeniach ludności niemieckiej, przede

¹ Artykuł opiera się na publikacjach w języku niemieckim: PASEWALCK 2023b, PASEWALCK 2023c oraz PASEWALCK 2024.

² Słowo „niesamowite” należy tu rozumieć w znaczeniu Freudowskim („das Unheimliche”), o czym pisze Artur Kamczycki w swojej recenzji książki Kuszyk – por. KAMCZYCKI, Artur (2021): „Willkommen in den erworbenen Ländern”, „Studia Europaea Gnesnensia”, 23, s. 117–126, tu: s. 120–121 (przyp. red.).

wszystkim jej ostatnia książka *Die Verwandelten* (Przemienione, 2023), wreszcie powieść *Забуття* (2016) ukraińsko-austriackiej pisarki Tani Malarczuk (przekład niemiecki: *Blauwal der Erinnerung*, 2019; polski: *Zapomnienie*, 2019). Tę listę można by uzupełnić o wiele innych nazwisk, chociażby z literatury rumuńsko-niemieckiej i czeskiej³.

Oprócz Dolnego Śląska można wymienić jeszcze inne regiony Europy Wschodniej, których historię naznaczyły uwarunkowane politycznie transfery ludności, raptowne zniknięcie czy też unicestwienie całych grup w wyniku polityki eksterminacyjnej III Rzeszy i stalinowskiego terroru. Pomorze, Prusy Wschodnie i Zachodnie, Gdańsk, Dolny i Górny Śląsk, Galicja, Bukowina, Podole, Czechy, Banat, Siedmiogród, kraje nadbałtyckie, region nadwołżański itd. – to tereny, na których przed II wojną światową żyły obok siebie bardzo różne społeczności. Zanim ich członkowie zostali sąsiadami w czasie, przez długie wieki żyli jako sąsiedzi w tej samej przestrzeni. Używając terminu Ute RASSLOFF (2013), regiony te można opisać jako „kulturowe przestrzenie interferencji” – dla podkreślenia faktu, że kultury w nich zakorzenione wzajemnie się przenikają i są od siebie współzależne w perspektywie zarówno synchronicznej, jak i diachronicznej.

Pojęcie współdzielonego dziedzictwa w historii sztuki, konserwacji zabytków i literaturoznawstwie

Po raz pierwszy termin *shared heritage* pojawił się w historii sztuki, a dokładniej w dziedzinie konserwacji zabytków. Polski historyk sztuki Andrzej Tomaszewski użył określenia „wspólne dziedzictwo” w kontekście wieloletniej współpracy polskich i niemieckich historyków sztuki, pokazując, w jaki sposób „dziedzictwo kulturowe, które pewna grupa musiała porzucić, a które jej następcom wydawało się obce, a nawet wrogie, działa obecnie jako element jednoczący, którego zachowanie jest przedmiotem wspólnej troski” (TOMASZEWSKI 2004: 22). Zdanie to jest jeszcze dobitniejsze, jeśli współdziałanie polskich i niemieckich konserwatorów i historyków sztuki rozumieć jako pracę nad „wspólnym europejskim dziedzictwem kulturowym” (TOMASZEWSKI 2004: 21). Pojęcie *shared heritage* weszło w obieg wraz z rozszerzeniem Unii Europejskiej na wschód i przystąpieniem do niej państw byłego bloku wschodniego, takich jak: kraje nadbałtyckie, Polska, Czechy, Słowacja i Węgry. Mówiąc zaś o wspólnym – czy też współdzielonym – dziedzictwie kulturowym, dajemy wyraz „coraz większ[ej] świadomości[ci] istnienia »obszarów dwu- lub wielokulturowych«” (TOMASZEWSKI 2001: 13), które Andrzej Tomaszewski lokalizuje w wielu rejonach Europy, zwłaszcza jednak w Europie Wschodniej⁴. Zasadniczym warunkiem takiego rozumienia dziedzictwa kulturowego jest zmiana sposobu postrzegania przestrzeni, która z „terytorium posiadanego” staje się „wspólną przestrzenią

³ Wiele spośród tych twórców było gośćmi cyklu wydarzeń zorganizowanych przez Federalny Instytut Kultury i Historii Niemców w Europie Wschodniej (BKGE) jesienią 2020 r. w ramach niemieckiej prezydencji w Radzie UE (Bundesinstitut 2021). W ramach cyklu odbyły się spotkania z takimi pisarkami i pisarzami, jak: Joseph Zoderer, Catalin Dorian Florescu, Sabrina Janesch, Dora Kaprálová, Marek Toman, Meelis Friedenthal, Ivna Žic, Maja Haderlap, Kateřina Tučková, Slobodan Šnajder, Guzel Jachina, Noémi Kiss, Thomas Perle.

⁴ Por. „Ale przeważająca większość »obszarów dwukulturowych« znajduje się w Europie Środkowej” (TOMASZEWSKI 2001: 13).

kulturową”, jak to sformułowała Olga Tokarczuk w dyskusji „Opowiedzieć Dolny Śląsk” (BUNDESINSTITUT 2022: 11).

Odnosząc pojęcie *shared heritage* do literatury, trudno nie dostrzec jego bliskości z dynamicznymi koncepcjami pamięci, którymi operują dziś literaturo- i kulturoznawcy; chodzi zwłaszcza o tzw. postpamięć – termin Marianne Hirsch (por. m.in. HIRSCH 2012). Teksty literackie traktujące o współdzielonym dziedzictwie są pisane z dystansu: od doświadczenia, które było udziałem poprzedniej generacji, dzieli je odległość w czasie, jako że ich autorzy często należą do tzw. pokolenia wnuków. Utwory te cechuje napięcie między uobecnieniem a projekcją wyobraźni, a co za tym idzie – międzypokoleniowa dynamika.

Specyfika tekstów o współdzielonym dziedzictwie polega na tym, że dotyczą zawsze konkretnych przestrzeni geograficznych i ich tradycji. Opowiadana historia wydobywa na powierzchnię zapomniane kulturowe powiązania i uwarstwienia danej przestrzeni. Może nią być jeden konkretny region, np. Dolny Śląsk – Kotlina Kłodzka wokół Nowej Rudy (Neurode) w powieści Olgi Tokarczuk *Dom dzienny, dom nocny* (1998) czy też Wrocław/Breslau w powieści Ulrike Draesner *Die Verwandelten*. Alternatywnie może chodzić o szukanie po omacku w wielu miejscach – jak w powieści Katii Petrowskiej *Może Estera*. Podobnie dzieje się w utworze Olgi Tokarczuk *Księgi Jakubowe* (2015), w którym podążamy śladem Jakuba Franka i jego zwolenników wędrujących z terenów wschodniej Polski (a dzisiejszej zachodniej Ukrainy) przez Brno aż do miasteczka Offenbach nad Menem.

Odmiany tekstów literackich o współdzielonym dziedzictwie

Jeśli ujęlibyśmy rzecz heurystycznie, to teksty literackie traktujące o współdzielonym dziedzictwie mogą przybierać formy biograficzno-rodzinne i ‘afiliatywne’. Rozróżnienie to nawiązuje do rozpoznań Marianne Hirsch, która doświadczenie postpamięci rozumie nie tyle w sensie biograficzno-rodzinnym, ile jako inkluzywno-integrującą koncepcję obejmującą nie tylko bezpośrednich potomków, ale też inne osoby z kolejnych generacji⁵. Tym samym koncepcja *shared heritage* opiera się na poszerzonym ujęciu współdzielonego dziedzictwa: nie zakłada pokrewieństwa li tylko biologicznego, choć oczywiście uwzględnia i takie więzi. Podobnie jak postpamięć zakłada pewien dystans czasowy i dotyczy przede wszystkim pokolenia wnuków i wnuczek.

Wyróżnione tu odmiany tekstów scharakteryzuję na przykładzie dwóch powieści, których akcja rozgrywa się w wielokulturowej Galicji – krainie, która w XVIII w. należała do Rzeczypospolitej Obojga Narodów, po rozbiorach została wcielona do monarchii austro-węgierskiej, po I wojnie światowej wróciła do Polski, a obecnie należy do Ukrainy. Dziedzictwo Galicji nie jest wyłącznym, ale jednak wiodącym tematem obu tych utworów.

⁵ Por. „Is postmemory limited to the intimate embodied space of family, or can it extend to more distant, adoptive witnesses?” (HIRSCH 2008: 107).

Tekst biograficzno-rodzinny: *Katzenberge* Sabriny Janesch (2010)

Proza niemieckojęzycznej pisarki Sabriny Janesch (ur. 1985) jest związana z różnymi rejonami Europy Wschodniej: Polski, Ukrainy i Rosji. W powieściach Janesch takie miejsca, jak: Dolny Śląsk, Galicja, Syberia czy też Gdańsk nieodmiennie łączą się z przeszłością rodzinną protagonistów. Podróże odsłaniają przed bohaterami dzieje ich przodków, ale zarazem je skrywają. Miejsca powieściowych wydarzeń jawią się jako punkty przecięcia różnych tożsamości i wielorakich doświadczeń.

Akcja powieści *Ambra* (2012) toczy się we współczesnym Gdańsku, gdzie bohaterka Kinga po śmierci ojca próbuje zgłębić tajemnicę polsko-niemieckiej rodziny. W najnowszej powieści *Sibir* (2023) Janesch odtwarza historię przodków ze strony ojca, a miejscem wydarzeń jest Syberia i mała wioska wśród stepów Kazachstanu. Autobiograficzne źródła ma też debiutancka powieść pisarki *Katzenberge* (2010). Główna bohaterka utworu podróżuje do Dolnej Saksonii, stamtąd zaś do Galicji: najpierw na południe Polski, a potem do Ukrainy. Obie ukazane przestrzenie – Dolną Saksonię i Galicję – łączą motywy ucieczki i wypędzenia, a także historia rodzinna. Są to jednocześnie miejsca kulturowych napięć i konfliktów, aczkolwiek objawiających się w różny sposób. Jak przyznaje Janesch w jednym z wywiadów, motywem do napisania powieści okazała się śmierć jej dziadka:

Jest wiele impulsów, które pisarzom z mojego pokolenia każą zwrócić się ku przeszłości, ku historii własnej rodziny, często naznaczonej piętnem traum II wojny i czasów tuż powojennych. Dla mnie impulsem do napisania *Katzenberge* było odejście pokolenia moich dziadków. To był sygnał, aby się zatrzymać i podsumować pewne sprawy. Skąd pochodził dziadek [...], który tak mocno ukształtował całą rodzinę, nie wyłączając najmłodszych pokoleń? Podążając jego tropem, udałam się w podróż do Polski i Ukrainy⁶.

Czynnikiem, który nadaje tekstowi Janesch spójność, jest motyw podróży. Gwoli ścisłości: mamy tu dwie podróże, które odbywają się w różnym czasie, ale za sprawą narracji splatają się i nakładają na siebie. W teraźniejszości jest ukazana wyprawa narratorki pierwszoosobowej Nele Leipert z Berlina na Dolny Śląsk, w rejon Wzgórz Trzebnickich, zwanych potocznie Kocimi Górami (od niemieckiej nazwy Katzengebirge). Bohaterka udaje się tam na pogrzeb dziadka, a stamtąd jedzie dalej, do Galicji. Dociera do miejscowości, z której pochodzi jej rodzina: do wsi Zastavne (Żdźary Wielkie) na terenie dzisiejszej Ukrainy. Próbuje przy tym zgłębić rodzinną tajemnicę i poznać przemilczaną historię zmarłego dziadka. Z tą wyprawą przeplata się druga podróż, która odbyła się w przeszłości, kiedy dziadek bohaterki, przeżywszy rzeź wołyńską, został wypędzony z rodzinnej Galicji na Śląsk. Strategia narracyjna Janesch ściśle łączy ze sobą teraźniejszość z przeszłością, podróż zewnętrzną z wewnętrzną. Przekaz traum II wojny światowej, doświadczeń ucieczki i wypędzenia, które były udziałem zarówno Polaków, jak i Niemców, zachodzi tu ponad podziałami kulturowymi i pokoleniowymi (por. BERGER 2012: 67–78). Jak podkreśla Aleksandra Burdziej, Janesch w swojej powieści „po raz pierwszy w literaturze niemieckojęzycznej podjęła temat polskich uchodźców ze Wschodu (z Galicji i Wołynia)” (BURDZIEJ 2023: 220).

⁶ Sabrina Janesch w rozmowie z Josephem Zodererem i Catalin Dorian Florescu: „Im Schnittpunkt der Generationen”. W: Bundesinstitut 2021: 12–17, tu s. 14.

Biografia rodzinna stanowi zatem centralny motyw twórczości Sabriny Janesch, przy czym narrację często uruchamia przełomowe wydarzenie w historii rodziny, zwłaszcza śmierć bliskiego krewnego.

Tekst afiliatywny: *Księgi Jakubowe* Olgi Tokarczuk (2014)

W powieści historycznej *Księgi Jakubowe* Olga Tokarczuk nie zgłębia co prawda dziejów własnej rodziny, ale za to pokazuje historię ludzi żyjących niegdyś na tych samych terenach co jej przodkowie. Jak sugeruje dedykacja, opowiedziana historia ma związek z genealogią autorki: Tokarczuk dedykuje swoją powieść rodzicom – pochodzącym z kresów, ze Lwowa, a więc z terenów dzisiejszej zachodniej Ukrainy⁷.

Motorem literackiej fikcji jest u Tokarczuk świadomość znikania dawnych światów, a zarazem odkrywanie ich obecności w dzisiejszej Polsce. Dotyczy to w szczególności *Ksiąg Jakubowych*, ale także – aczkolwiek na innych zasadach – pozostałych tekstów pisarki, których akcja rozgrywa się na Dolnym Śląsku. Obie przestrzenie – Dolny Śląsk i Podole – łączy akt zanegowania „polskiej Polski”. Tokarczuk, dorastając na Dolnym Śląsku, a więc na dawnych ziemiach niemieckich, jest mocno wyczulona na skomplikowany charakter przestrzeni, w której nakładają się na siebie ślady wielu kultur. Sama autorka wymienia tę właśnie wrażliwość jako jeden z kluczowych czynników, które wpłynęły na wybór materiału i tematyki *Ksiąg Jakubowych*:

Mogło to mieć wiele wspólnego z moją biografią, z tym, że urodziłam się na Dolnym Śląsku i jak wielu Dolnoślązaków przeżywałam historię nieco inaczej, niż przeżywano ją w „polskiej Polsce” (TOKARCZUK 2020: 183–184).

Księgi Jakubowe to monumentalna powieść historyczna podzielona na siedem „ksiąg”. Jej głównym tematem jest życie i działalność jednego z najbardziej wpływowych, a zarazem kontrowersyjnych polskich Żydów, Jakuba Franka (1726–1791), oraz jego zwolenników. Życiorysy frankistów mają skomplikowany kontekst historyczno-kulturowy. Z żydowską kulturą Podola są związani z racji urodzenia, z polską historią epoki oświecenia – za sprawą przyjęcia chrztu i przejścia na katolicyzm; migracje natomiast łączą ich losy z ówczesnymi imperiami: imperium osmańskim, Rzeczpospolitą, monarchią Habsburgów, Świętym Cesarstwem Rzymskim Narodu Niemieckiego. Tym samym *Księgi Jakubowe* nie ukazują społeczności żydowskiej w izolacji, lecz przedstawiają relacje polsko-żydowskie na przykładzie konkretnej, kontrowersyjnej postaci historycznej, która wśród samych Żydów była uznawana za apostatę, w pewnym sensie za nie-żydowskiego Żyda.

Urodzony we wschodnioeuropejskim sztetlu⁸ Jakub Frank, chcąc dochować wierności swoim przekonaniom religijnym, jakkolwiek sprzecznym z ortodoksyjną doktryną, kilkakrotnie zmienia wyznanie. Przechodzi na islam, a potem na katolicyzm. Wezwanie do konwersji formułuje we własnej parafrazie przypowieści o trzech pierścieniach. Tokarczuk nawiązuje

⁷ Zob. hasło „Olga Tokarczuk” w: Munzinger Online/Personen. Internationales Biographisches Archiv 01/2020, <http://www.munzinger.de/document/00000029336> [dostęp: 28.08.2023].

⁸ Jakub Frank urodził się w samym centrum obszaru, jaki pierwotnie obejmowały kresy (JABŁKOWSKA 2021: 153).

w tym miejscu do *Natana mędrca* Lessinga, wzmacniając przy tym apel o tolerancję wobec innych religii i szerzej – wobec obcości.

Jakub Frank wielokrotnie zmienia miejsce pobytu; szereg lat spędza osadzony w klasztorze na Jasnej Górze. Po rozbiorach Polski frankiści osiedlają się w monarchii habsburskiej; sam Frank przebywa w Brnie i Wiedniu, by ostatecznie trafić do miasteczka Offenbach nad Menem, gdzie umiera w roku 1791.

Powieściowy Frank jest ukazany jako postać synkretyczna: głęboko skonfliktowana zarówno z przedstawicielami religijnej ortodoksji, jak i z władzą polityczną, a jednocześnie podatna na wpływy zmiennego środowiska kulturowego i wyznaniowego.

W *Księgach Jakubowych* polska noblistka opowiada historie, których nie „odziedziczyła” w sensie biograficznym, ale które dzięki swej opowieści ocala przed zapomnieniem bądź przemilczeniem. Narracja odsłania kulturowe interferencje w regionach, w których rozgrywa się akcja. Polska – zwłaszcza kresy, ale też i jej centrum – jawi się jako przestrzeń, w której prześwituje polsko-żydowska przeszłość. Historia opowiedziana przez Tokarczuk nie jest wprawdzie jej własną w ścisłym tego słowa znaczeniu, jednak jak najbardziej ma związek z krajem pochodzenia jej przodków – przy czym pochodzenie nie sprowadza się do przynależności narodowej, lecz raczej wiąże się z przestrzenią kulturową, skrywającą historie innych ludzi – czy też: zatarte, splecione ze sobą historie, które należą do historii własnej. W taki sposób Tokarczuk rozumie kulturę i przestrzeń. Żydzi mają trwałe miejsce w kraju jej przodków, współtworzą jego historię. Ta forma przynależności, z jaką mamy do czynienia w *Księgach Jakubowych*, odnosi się do konkretnych regionów, a zarazem do ich wielokulturowej przeszłości; w toku narracji regiony te stają się przestrzeniami kulturowych interferencji.

Podsumowanie

Omówiona tu odmiana afiliatywna to najważniejsza forma, jaką mogą przybrać utwory literackie traktujące o współdzielonym dziedzictwie; różni się ona od tekstów osnutych na kanwie rodzinnych biografii autorek i autorów – literackich (re)konstrukcji historii dziadków bądź innych antenatów. Zasadniczo można więc rozgraniczyć dwa opozycyjne wobec siebie typy literatury spod znaku *shared heritage*. Pierwszy obejmuje teksty dotyczące pewnych aspektów historii rodzinnej. Dziedzictwo obce zostaje tu włączone w dziedzictwo własne, co widać na przykładzie chociażby Sabriny Janesch, zwłaszcza jej powieści *Katzenberge*. Drugi typ tworzą takie teksty, jak *Księgi Jakubowe* Olgi Tokarczuk; opowiadają one historię Innych, włączając dziedzictwo własne w dziedzictwo tych ostatnich bądź też je z nim splatając.

Z niemieckiego przełożyła Katarzyna Lukas

Bibliografia

- BERGER, Grazia (2021): (Re-)Konstruierte Heimat und Postmemory als unvollständiges Erbe in Sabrina Janeschs Romanen *Katzenberge* (2010) und *Ambra* (2010). W: Garbine Iztueta, Carme Bescansa, Iraide Talavera, Mario Saalbach (Hg.): *Heimat und Gedächtnis heute. Literarische Repräsentationen von Heimat in der aktuellen deutschsprachigen Literatur*, Bern: Peter Lang, 67–78.
- BURDZIEJ, Aleksandra (2023): Von gebrochenen Erinnerungen zum gemeinsamen Erbe. Flucht und Vertreibung in der Literatur der deutschen Enkel. W: Silke Pasewalck (Hg.): *Shared Heritage – gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur*, Berlin–Boston: De Gruyter/Oldenburg, 211–224.
- HIRSCH, Marianne (2012): *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture after the Holocaust*, New York: Columbia University Press.
- HIRSCH, Marianne (2008): The Generation of Postmemory. W: *Poetics Today*, 29/1, 103–128.
- JANESCH, Sabrina (2010): *Katzenberge. Roman*, Berlin: Aufbau.
- JABŁKOWSKA, Joanna (2021): Varianten der Kresy-Literatur? Johannes Bobrowskis „Levins Mühle“ (1964) und Olga Tokarczucks „Księgi Jakubowe“ (2014). W: Sabine Egger, Stefan Hajduk, Britta C. Jung (Hg.): *Sarmatien – Germania Slavica – Mitteleuropa. Vom Grenzland im Osten über Johannes Bobrowskis Utopie zur Ästhetik des Grenzraums*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 145–160.
- PASEWALCK, Silke (Hg.) (2023a): *Shared Heritage – Gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur*, Berlin–Boston: De Gruyter/Oldenburg.
- PASEWALCK, Silke (2023b): Adoptierte Vorfahren. Adoption als Beweggrund und Sujet bei Gusel Jachina und Olga Tokarczuk. W: Silke Pasewalck (Hg.): *Shared Heritage – Gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur*, Berlin–Boston: De Gruyter/Oldenburg, 125–142.
- PASEWALCK, Silke (2023c): Einleitung. W: Silke Pasewalck (Hg.): *Shared Heritage – Gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur*. Berlin, Boston: De Gruyter/Oldenburg, 7–22.
- PASEWALCK, Silke (2024): Geteiltes Erbe. Ein Konzept für das kulturelle Lernen und für den (fremdsprachlichen) Literaturunterricht. W: Almut Hille, Simone Schiedermaier (Hg.): *Zur Rolle von Mehrdeutigkeiten in der Literaturdidaktik Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*, LiKuM – Literatur, Kultur, Medien. Bd. 8, München: Iudicium, 229–241.
- RASSLOFF, Ute (red.) (2013): *Wellenschläge. Kulturelle Interferenzen im östlichen Mitteleuropa des langen 20. Jahrhunderts*, Stuttgart: Franz Steiner.
- Shared Heritage – gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur. Veranstaltungsreihe mit literaturwissenschaftlicher Tagung, Lesungen und Diskussion* (2021), Oldenburg: Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa (BKGE).
- Shared Heritage – Niederschlesien erzählen. Ein Gespräch mit Olga Tokarczuk* (2022), Oldenburg: Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa (BKGE).
- TOKARCZUK, Olga (2020): Psychologia literackiego stwarzania świata. Jak powstały *Księgi Jakubowe*. W: Olga Tokarczuk, *Czuby narrator*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 180–207.

- TOKARCZUK, Olga (2014): Syndrom Królowy Śnieżki i inne sny dolnośląskie. W: Marek Hałub, Matthias Weber (red.): *Mój Śląsk – moi Ślązacy. Eksploracje i obserwacje*, t. 2 (= Schlesische Grenzgänger 6), Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 157–166.
- TOKARCZUK, Olga (2014): *Księgi Jakubowe*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- TOMASZEWSKI, Andrzej (2004): Deutsch-polnische Kooperationen bei der Erforschung und Erhaltung von Kulturgütern. Europäische Perspektiven. W: Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa (red.): *Das gemeinsame Kulturerbe im östlichen Europa. Denkmalpflegerisches Engagement der Bundesregierung 1993–2003*, Oldenburg 2004, 18–23.
- TOMASZEWSKI, Andrzej (2001): Wspólne dziedzictwo kultury Polaków i Niemców w Europie i jego wspólna ochrona / Das gemeinsame Kulturerbe von Deutschen und Polen in Europa und seine Erhaltung – eine gemeinsame Aufgabe. W: Andrzej Tomaszewski, Dethard von Winterfeld (red.): *Wspólne Dziedzictwo. Polsko-niemiecka współpraca konserwatorska 1970–2000 = Das gemeinsame Kulturerbe. Die deutsch-polnische Zusammenarbeit in der Denkmalpflege 1970–2000*, Warszawa: Wydawnictwo A. Grzegorzczak, 11–30.